

JOSEF KALOUSEK (1838–1915)

Životní příběh Josefa Kalouska je příběhem 19. století, v němž se chudý chlapec dostane na studia jen svou pílí a nadáním a šťastnou shodou okolností. Musí se ovšem těžce protloukat, navzdory všemu uspěje a ve svém oboru dosáhne vrcholu vědecké kariéry. Josef Kalousek se stal univerzitním profesorem, váženým učením a řádným členem České akademie věd a umění (ČAVU). Houževnatost, mimořádná cílevědomost, často až chladná racionalita zaměřená na konečný úspěch, k němuž vede dlouhá příprava a složitá cesta, byly vlastnosti pro J. Kalouska charakteristické.

Výchovné podmínky pro vědeckou kariéru neměl J. Kalousek nikterak příznivé. Narodil se 2. dubna 1838 ve Vamberku, který již v době jeho narození byl proslulým místním krajkářstvím. Kalouskův otec si prodejem kraje v prvních letech po svatbě slušně vydělával, ovšem tradiční poměry na venkově rázně změnila vlna revolučních událostí z roku 1848. Krajkářství přestalo vynášet a pro rodinu bylo najednou obtížné vydržovat na studiích jednoho syna (staršího Františka), natož dva. Josef proto ve 12 letech ukončil triviální školu a další dva roky strávil jako tkalcovský učeň, složil dokonce tovaryšskou zkoušku. Z těchto poměrů jej vysvobodil až bratr František. Díky jeho pomoci mohl v 15 letech nastoupit na vyšší reálku v Praze, kterou v roce 1859 absolvoval s příkladným prospěchem.

Na studiích si vydělával doučováním latiny, ovšem vedle jazyků jej však zajímala i matematika, geometrie a fyzika. Po reálce proto pokračoval ve studiu na pražské polytechnice. Čím dál více jej však vábila i historie a filozofie. Soukromě, bez jakékoli pomoci, se proto připravil na gymnaziální maturitní zkoušku, která jej opravňovala ke studiu na filozofické fakultě, a tu v září 1862 složil. Nic mu nebránilo dát se zapsat na pražskou univerzitu, kromě přednášek svého historického oboru navštěvoval hodiny filozofie, slavistiky, učil se moderní jazyky. Aby se uživil, pracoval od srpna 1859 v redakci deníku *Pražské noviny*; později vstoupil do redakce *Národa*, kde zůstal až do května 1866. *Národ* rozhodně mnohem více vyhovoval Kalouskovu nepokrytému českému vlastenectví, jež jej přivedlo do okruhu „vůdce národa“ Františka Palackého. Jeho vnučku, dceru F. L. Riegera dokonce soukromě vyučoval.

V únoru 1868 byl třicetiletý J. Kalousek promován na doktora filozofie a o pár dní později složil státní zkoušky pro gymnaziální učitele. Nešel ovšem ihned učit, pracoval již na budoucí habilitaci, a potřeboval proto zůstat v Praze. Kalouskův habilitační spis *České státní právo* (1871) se stal zřejmě jeho nejvýznamnějším dílem, které historickými argumenty podepřelo teoretický rámec české politiky. V roce 1871 získal *venia legendi*, dalších deset let

ovšem vyučoval na střední škole a současně se živil i jako novinář. Na filozofickou fakultu přišel až roku 1882, když byl jmenován mimořádným profesorem českých dějin. Zřízení stolice českých dějin bylo velkým úspěchem české univerzity krátce po jejím osamostatnění, který měl i politický dosah, ostatně Kalousek se politice nebránil – roku 1880 byl zvolen do českého zemského sněmu. O tři roky později byl povýšen na řádného profesora a české dějiny přednášel až do roku 1908, kdy byl při odchodu do penze vyznamenán titulem dvorního rady.

Josef Kalousek byl břitkým polemikem. Nebál se vyjadřovat k aktuálním otázkám, které hýbaly českou společností během druhé poloviny 19. století. Po celý život věřil v pravost *Rukopisů*, roku 1878 vydal životopis Karla IV. (*Karel IV. Otec vlasti*), kde se snažil vyvrátit tvrzení o jeho německé výchově a smýšlení, o 30 let později se postavil na obranu sv. Václava (*O obraně knížete Václava svatého proti smyšlenkám a křivým úsudkům o jeho povaze*, 1901).

Vedle univerzitní a veřejné činnosti byl řádným členem první třídy ČAVU, členem a historiografem Královské české společnosti nauk – KČSN (k jejímu stému výročí roku 1884 zpracoval česky i německy *Děje Královské české společnosti nauk*), redigoval *Archiv český*, v jehož rámci vyšlo i další jeho významné dílo, několikadílná edice *Řády selské a instrukce hospodářské*. Za tento počín a za dlouholeté působení ve funkci tajemníka KČSN získal J. Kalousek v září 1912 od císaře komturský kříž Řádu Františka Josefa.

Významný český historik zemřel 22. listopadu 1915, jeho manželka Kateřina (1841–1915) jej přežila pouze o týden. Oba synové se po studiu práv vydali na dráhu státních úředníků, starší Slavibor (1875–1901) ovšem již ve svých pětadvaceti letech podlehl zápalu plic, mladší JUDr. Vratislav (1883–1936) se po roce 1918 stal přednostou legislativního odboru ministerstva vnitra a přispíval i do odborných právnických periodik. ■

MARTIN KLEČÁČKÝ,
Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.